

הקדמות המפרשים

הקדמת רבי אברהם בן עזרא (ראב"ע)

בשם אל אקראה חפצי למלאות, והוא עזרי להחל גם לכלות,
לגלות מספרי דקדוק ומלות, ופירוש טעמי ספר תהלות.
אגדל אל אשר כל הגדולות, למול אחת גדולותיו נקלות.
ברוח פיו יסובב העגלות, ויריץ כל צבאיו על מסלות.
רצונו תעשנה כל המולות, עלילותיו פליאות גם מגולות.
הדרו אערוך תמיד במלות יקרות, כי בכתם לא מסולות.
משוש לבי פני צורי לחלות, וכל חפצי לכונן לו תפלות.
ובשמו אכתבה ספר תהלות, והוא עזרי להחל גם לכלות.
נאם אברהם בן רבי מאיר אבן עזרא הספרדי.

זה ספר תהלות, יש בו מזמורים ושם המשורר או המחבר כתוב בראש המזמור, ויש מהם רבים בלא זכר שם המשורר, כמזמור הראשון גם השני, ומזמור 'יושב בסתר עליון' (תה' צא) ואשר אחריו. מחלוקת גדולה יש בינות המפרשים: יש אומרים (רס"ג תהלים בהקדמה ע' כד, כח), כי כל הספר לדוד, והיה נביא; והעד: "במצות דוד איש האלהים" (נחמ' יב, כד), וככה לא נמצא בספרינו כי אם על נביא. ועוד, שאמר בדבריו האחרונים: "רוח יי' דבר בי" (ש"ב כג, ב) – כמו "הדובר בי" (זכ' א, ט) – "ומלתו על לשוני" (ש"ב כג, ב). ומצאנו שם 'ידותון' מחובר עם 'דוד' במזמור (ראה תה' סב, א); והיה כן, כי המזמור – לדוד, ונתנו לידותון לנגן, כי הוא אחד מהמנצחים (ראה תה' סב, א; עז, א; דה"א כה, א-ו). וככה 'לשלמה אלהים משפטיך למלך תן' (תה' עב) – נבואת דוד לשלמה בנו. ו'תפלה למשה' (תה' צ) היא לדוד, ונתן המזמור לבני משה, לשמואל ובניו (ראה דה"א ו, ג-יג). וככה כל 'מזמור לאסף' ו'לבני קרח' – לאחד מבני הימן נכד שמואל שהיה מבני קרח, ככתוב בספר דברי הימים (דה"א ו, יח-כב). ו'על נהרות בבל' (תה' קלז), גם 'אלהים באו גוים בנחלתך' (תה' עט) – נבואת דוד שהתנבא לעתיד, על דרך "הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו" (מ"א יג, ב). ויש אחרים אומרים, כי אין בספר נבואה לעתיד, ובעבור זה כתבוהו הקדמונים (ב"ב יד, ב) עם איוב ומגלות; והעד: 'מזמור ו'שיר' ו'תפלה'. ואמרו, כי 'על נהרות בבל' (תה' קלז) – חברו אחד מהמשוררים בבבל. וככה אמרו, כי כל 'מזמור לבני קרח' הוא לאחד מהמשוררים מבני בני הימן שהיו בבבל; ודבריהם יורו על הגלות, ולא ימצא ככה בדברי דוד. ואמרו, כי גם אסף – שם משורר, היה בבבל, ואינינו אסף המנצח שהיה בימי דוד (ראה תה' עה, א; ראה דה"א ו, כד). וככה איתן האזרחי (ראה תה' פט), חבר מזמור בהקצת מלכות בית דוד בימי צדקיהו. והמזמורים שאין כתוב עליהם שם, לא ידעו המחברים זה ספר תהלות שם המחבר. וככה 'לבני קרח' – לאחד מזרעו, ולא ידעו שמו. ו'אשרי תמימי דרך' (תה' קיט) – דברי נער מנערי ישראל, היה לו כבוד ממלכי בבל; והעד: "במה יזכה נער" (שם, ט); "צעיר אנכי ונבזה" (שם, קמא); "גם ישבו שרים בי נדברו" (שם, כג).

ודעתי נוטה עם דברי הקדמונים ז"ל (פסחים קיז, א), כי זה הספר כולו נאמר ברוח הקודש. ולמה תמהו ממלת "שיר" (תה' ל, א)? והנה שירת 'האזינו' (דב' לב, א-מג, מד) תוכיח; גם 'תפלה לחבקוק' (חב' ג, א), גם התנבא על לשון הצדיקים "עד אנה יי' שיועתי" (חב' א, ב); ובספר ישעיהו: "למה תתענו יי' מדרכיך" (סג, יז). וכל מזמור כתוב בראשו 'לדוד' – הוא לדוד או לאחד מן המשוררים המתנבאים על דוד, על דרך 'לשלמה אלהים משפטיך למלך תן' (תה' עב), שגם הוא לאחד המשוררים על שלמה. ו'תפילה למשה' (תה' צ) הוא למשה; ו'מזמור לאסף' – גם הוא לאסף שהיה בימי

דוד; וכתוב עליו "הנבא על ידי המלך" (דה"א כה,ב). ו'לבני קרח' – לבני הימן המשורר (ראה דה"א ויח-כב), וכולם היו בימי דוד; וכתוב על הימן "חזוה המלך" (דה"ב לה,טו). ו'לשלמה' (תה' עב,א) – לאחד המתנבאים על שלמה, או על המשיח בנו, כאשר נקרא שמו "דוד עבדי נשיא להם לעולם" (יח' לז,כה); על דרך "ואתה אל תירא עבדי יעקב" (יר' ל,י). והמזמורים שאין כתוב בראשם שם אדם, יתכן שאינן לדוד; אולי הם לדוד, כמזמור "הודו ליי' קראו בשמו" (תה' קה), שאין שם שם דוד והוא לדוד; וזה מפורש בדברי הימים, כי דוד חברו על הארון ונתנו לאסף לשורר (ראה דה"א טז, ואי'). ולמה תמזהו מפרשים בעבור שאין בתחילת הספר 'נבואת דוד'? כי אין ספק בין הישראלים, כי ספר בראשית – אדוננו משה עליו השלום כתבו, כי ככה קבלו אבותינו הקדושים ז"ל, אע"פ שאין כתוב בתחלה 'וידבר השם'.

הקדמת רבי אברהם בן עזרא (ראב"ע) – הפירוש האחר

בשם אל גדול על כל אלהים, אחל פירוש ספר תהלים, "שמע יי' וחנני, יי' היה עוזר לי" (תה' ליא).

בשם אל אקראה חפצי למלאת, והוא עזרי להחל גם לבלות, לגלות מספרי דקדוק ומלות, ופירוש טעמי ספר תהלות.

נאם אברהם בן רבי מאיר נוחו עדן בן עזרא הספרדי: ברוך השם השם כח באזן הנטועה, להבין כל שמועה, וכחה קשור בכח הנשמה העליונה; לא ככח העין, כי גם ביום ובלילה לא נעדר כחה, והיא שומעת משש קצוות, ולא יחשכנה מסך או קיר. ולולי האזנים – לא נברא ניב שפתים, כי מי שומע? והדברים כגופות והטעמים כרוחות. והנה יש קול מענג וקול משומם, וכאשר ינשא הטעם במאמר, אז יגדיל לעשות עד שיכעיס האוהב וירצה האויב, ואף כי אם היה על דרך שיר; ואם יתחבר עם שיר נגון בכלי, אז יראה פלאים. כי הנה רוח רעה, שאין מחלה קשה ממנה – כנגן דוד איש האלהים בכנור לפני שאול אז רוח לו (ראה ש"א טז,כג). ועוד: "והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים" (מ"ב ג,טו). וכאלה רבות עם שירי חול, אף כי שירי קדש והם שירי השם, כאשר אמרו הלויים לבבליים: "איך נשיר את שיר יי' על אדמת נכר" (תה' קלז,ד). והנה מצאנו, כי דוד העמיד לפני הארון, גם לפני משכן השם, משוררים. והנה יסד חמשה מוסדים, וכתוב: "המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם" (דה"א ט,כב); היסוד האחד – שלא ינגן, רק מי שהוא מבני לוי, כאשר הוא כתוב כי שרי המשוררים הם הימן ואסף ואיתן משלש משפחות בני לוי (ראה דה"א טז,טז-יז); והיסוד השני – ששם אסף שהוא גרשוני לימין הימן שהוא קהתי (ראה דה"א ו,כד). ואיתן בשמאל שהוא מבני מרי (ראה שם,כט). כדרך שהיו הלויים חונים סביבות המשכן (ראה במ' ג); והיסוד השלישי – שהיה שיר ידוע ליום ידוע, כמו "מזמור שיר ליום השבת" (תה' צב); וקדמונינו ז"ל העתיקו השיר שהיו הלויים אומרים בבית המקדש בכל יום (ראה תמיד ז,ד); והיסוד הרביעי – כלי נגינות שונות, כי היו השרים אשר ישמיעו קול במצלתיים שלשה, ושמנה בנבלים, וששה בכנורות (ראה דה"א טו, יט-כא); והיסוד החמישי – נועם בנגינות, כי המנגנים בנבלים הם "על עלמות" (שם,כ), ואנשי הכנור – "על השמינית" (שם,כא). וברוך השם שקדש עמו בעצמו: כי הנה הישמעאלים – כל שיריהם בדרך אהבים ועגבים, ושירי האדומים – במלחמות ונקמות, ושירי היונים – בחכמות ומזמות, ושירי אנשי הודו – במיני משלים; ושירי ישראל לבדם – להורות להם, שהוא אלהיהם לבדו. והנה שר שירי השם הוא אדוננו דוד, וזה הספר נקרא על שמו.

והנה יש לחקור ארבעה מחקרים:

המחקר האחד: אם הספר כלו הוא של דוד? יש אומרים כי כל הספר לדוד, ויפרשו "מזמור לאסף" (תה' נ; עג-פג) – שהמזמור לדוד, ונתנו ביד אסף לנגן; וכן "לבני קרח" (תה' מב; מד-מט; פד-פה; פז-פח). וראייתם: "למנצח לידותון מזמור לדוד" (תה' לט); "למנצח על ידותון מזמור לדוד" (תה' סב). ויפרשו "תפלה למשה איש האלהים" (תה' צ) – שהוא לדוד, ונתנה לבני משה. ויפרשו כי "לשלמה אלהים משפטיך למלך תן" (תה' עב) – כי התנבא על שלמה, או על המשיח שהוא בן בנו. ויפרשו "למנצח מזמור לדוד יענך יי' ביום צרה" (תה' כ) – שהוא כנגד בנו או המשיח. וכן יאמרו על "מזמור לדוד נאם יי' לאדני" (תה' קי) – שהוא כנגד המשיח (ראה שו"ט יח,כט); ויש אומרים (ראה שו"ט קי,א): על אברהם אבינו. וכל המזמורות שאין עליהם כתוב מי חברם – כשנים הראשונים – הכל לדוד. ויש מהקדמונים שאמרו, כי "תפלה למשה איש האלהים" היא למשה, כאשר הקים המשכן, וכל המזמורות שהם אחרי התפלה הנזכרת, שאין עליהם כתוב שם, הן לשבעים סנהדרין. ויאמר רבי משה הכהן נוחו עדן, כי המזמורות שעליהם כתוב "לדוד" – רובם לדוד, ולא כלם; כמו "יענך יי' ביום צרה" (תה' כ) – אמר כי חבר זה המזמור אחד מהמשוררים על דוד; וכן "נאם יי' לאדני" (תה' קי). ואמר כי כן "מזמור שיר ליום השבת" (תה' צב) – כי יום השבת לא חברו! ואם נמצא בדרש (שו"ט צב,ג; רס"ג סדור ע' קכא), יש לו סוד. ואמר, כי הכתוב "לאסף" איננו אסף המשורר שהיה בימי דוד; וכן "לבני

קרח" - אינם בני הימן, רק בני בניהם; ו"תפלה למשה איש האלהים" (תה' צ) היא שלו; ומזמור "לשלמה אלהים משפטיך למלך תן" (תה' עב) - דברי אחד מהמשוררים על שלמה המלך; ודברי איתן והימן - כמשמעם; רק הסתפק לו במזמור "חסדי יי' עולם אשירה" (תה' פט). וכאשר אמר "לירות" (תה' לט ועוד) - לנגן. והמזמורות שאין עליהם שם - לא ידענו למי הם. גם כן אמר, כי "לבני קרח" - לאחד מבני קרח שהם מזרע הימן המשורר, ולא נודע מי חברו מהם. ויאמר, כי ה"משכיל שיר ידידות" (תה' מה) - כמשמעו על דוד; וכן "ובת צור" (שם, יג); "שמעי בת וראי" (שם, יא). והנה יש לטעון עליו בתשובות רבות, מהם שמצאנו "הודו ליי' קראו בשמו" (תה' קה) שהוא לדוד, כי כן כתוב בספר דברי הימים (דה"א טז, ואי'), ואין בספר תהלות כתוב 'לדוד'; אעפ"י שיוכל לדחות בקנה רצון, כי הכתוב בדברי הימים הוא לדוד. ולפי דעתי, שכל מזמור אין עליו שם - לא ידענו מי חברו; ויתכן היות סמוך עם אשר לפניו, כמו "ברכי נפשי את יי'" (תה' קד) עם המזמור השני (תה' קג), גם אחריו - "הודו ליי' קראו בשמו" (תה' קה). גם כן "תפלה למשה" (תה' צ) - שהיא שלו, ויתכן היות גם "יושב בסתר עליון" (תה' צא) דברי משה, וכן אמרו קדמונו (ש"ט צ, ג). וכל "מזמור לאסף" הוא לאסף המשורר שהיה בימי דוד. וכל "לבני קרח" הם בני הימן המשורר נכד שמואל הנביא (ראה דה"א ויח) - והוא "הימן האזרחי" (תה' פח) - הוא שהיה בימי דוד. רק מה שאמר רבי משה הכהן, כי "לשלמה" (תה' עב) הוא לאחד המשוררים על שלמה - איננו רחוק; ויתכן היותו לדוד, כי באחרונה: "כלו תפלות דוד בן ישי" (תה' עב, כ). גם כן שכמה מזמורות על דוד - אעפ"י שהוא כתוב "מזמור לדוד", הוא על דוד. רק "למנצח לירות" (תה' לט), גם "על ידותון" (תה' סב) - הוא לדוד.

והמחקר השני: מי חבר זה הספר? - אין צורך להשיב; אחר שהחכמים ז"ל העתיקו, כי אנשי כנסת הגדולה חברוהו, די לנו.

והמחקר השלישי: אלה דברי דוד ודברי המשוררים - אם הם שירות ומזמורות ותפלות ממש, אם נאמרו ברוח הקדש? ויש מהם דברים שעברו, ומהם עתידים להיות? הנכון מה שאמרו קדמונו (ראה ברכות ד, ב ועוד), כי ברוח הקדש נאמר ספר תהלות; והנה מצאנו כתוב: "במצות דויד איש האלהים" (נחמ' יב, כד), ואמר על השירים: "המה יסד דוד ושמאל הרואה באמונתם" (דה"א ט, כב); וטעם "באמונתם" - באמונת רוח הקדש. וכתוב על דוד: "תבנית כל אשר היה ברוח הקדש" (לפנינו ללא 'הקדש') עמו" (דה"א כח, יב), ובדבריו האחרונים: "רוח יי' דבר בי" (ש"ב כג, ב). וכתב על הימן האזרחי: "להימן חוזה המלך בדבר האלהים" (דה"א כה, ה), וכתב על אסף: "על יד אסף הנביא (לפנינו: הנבא) על ידי המלך" (דה"א כה, ב), וכתב: "הימן וידותון הנביאים" (קרי: הנבאים; דה"א כה, א). ובעבור קדושת אלה השירים והמזמורות מלא הבית בימי שלמה כבוד השם, כי כן כתוב: "וכהרים קול בחצוצרות ובמצלות ובכלי השיר ובהלל ליי'... והבית מלא עשן" (דה"ב ה, יג). ואם טען טוען: מה טעם תפלה ברוח הקדש? הראינו לו: "תפלה לחבקוק הנביא" (חב' ג, א), ובישעיה: "יי' חננו לך קוינו" (לג, ב), ובירמיה: "רפאני יי' וארפא" (יז, ד).

והמחקר הרביעי: מה טעם אלה השמות הכתובים על קצות המזמורות - כמו: 'למנצח', 'מכתם', 'משכיל', 'על אילת השחר' - ואם הם מזמורים דבקים זה עם זה? והנה הגאון ז"ל אמר כי הם דבקים, ואמר כי טעם "בברחו מפני אבשלום בנו" (תה' ג) - דבק עם "למה רגשו גוים" (תה' ב); והטעם: שיקרה לקושרים על המשיח כמו לאבשלום. וזה דרך דרש. כי הנה זה הספר נחלק על חמשה חלקים, כחלקי התורה; והנה בחלק הראשון כתב "בברחו מפני אבשלום בנו" (תה' ג), שהיה קרוב מאחרית ימי דוד, ובחלק החמישי כתוב "בהיותו במערה תפלה" (תה' קמב)! והנה בתורה כתוב "באחד לחדש השני בשנה השנית" (במ' א, א), ואחר כך: בחדש הראשון בשנה השנית (ראה במ' ט, א), על כן אמרו המעתיקים ז"ל (ראה ספ"ב סד ועוד): 'אין מוקדם ומאוחר בתורה'. הנה האמת, שכל מזמור ומזמור עומד בפני עצמו.

מלת 'מזמור' - לדעת רבי משה הכהן: מגזרת "לא תזמור" (וי' כה, ד), כאלו הוא דבר נכרת, עומד בפני עצמו; וכן בשירי קדר כפי לשונם. והנכון בעיני, שמלת 'מזמור' - שיר שהוא על דרך מערכת חכמת הנגינות, והוא על מתכונת שלמה, אמור כל דבר בעתו, בין שיהיה לשמחה או לאנחה; על כן: "מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו" (תה' ג); "מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך" (תה' עט). ויש אומרים, כי טעם "מזמור לדוד" (תה' ג, א) - שראה ברוח הקדש שימלט, על כן כתוב: "ויענני מהר קדשו סלה" (שם, ה) - פעל עבר; כאשר פירשתי, כל גזרה שנגזרה - ואם היא לעתיד! - דרך הנביאים לדבר כרצונם; וכמהו: "באו גוים" (תה' עט, א), ובדברי משה: "וישמען ישורון ויבעט" (דב' לב, טו), וב'מזמור לאסף': "והשב לשכנינו... ואנחנו עמך וצאן מרעיתך" (תה' עט, יב-יג). ולפי דעתי, שאין הפרש בין "מזמור לדוד" ובין "לדוד מזמור", כי "חיים תפשו", "תפשו חיים" (מ"א כ, יח) - שוים הם.

מלת 'למנצח' - זאת המלה לא מצאנוה כי אם בדברי דוד ובדברי השירות, ובתפלת חבקוק שהוא על דרך ספר תהלות, כי שם כתוב "על שגינות" (חב' ג, א) - כמו "שגיון לדוד" (תה' ז, א); ובסוף: "בנגינותי" (חב' ג, יט) - כמו "על

נגינת לדוד" (תה' סא,א); ומילת 'סלה' - בשלשה מקומות (חב' ג,ג,ט,יג). והנה נחלקו המפרשים במלת 'למנצח'; כי יש אומרים, שמלת 'מנצחים' - השרים הפקודים על המשרורים, כמו הימן ואסף ואיתן. וראייתם - שאמר "ושלש אלפים ושש מאות מנצחים להעביר את העם" (דה"ב ב,יז), והנה שרים על "מאה וחמשים אלף" (שם, טז). והנה טעם 'למנצח' - שנתן זה השיר אל המנצחים. ויש אומרים, והוא הנכון בעיני, שהמלה מגזרת 'נצח', והנה 'למנצח' - למנגן נצח; וכתוב על המשרורים: "כי יומם ולילה עליהם במלאכה" (דה"א ט,לג); והנה טעם 'למנצח' - שנתן דוד זה השיר אל מנצח: למנגן נצח. והעד כי הוא כן: "לנצח על מלאכת בית יי' ארבעה ועשרים אלף ושוטרים ושופטים ששת אלפים" (דה"א כג,ד). "למנצח בנגינות" (תה' ד,א; ועוד) - לפי דעתי, שהיו לישראל נגינות רבות על נעימות קודם דוד; והנה הזכיר הנועם ואמר תחלת השיר, והוא "בנגינות"; וכן "על נגינת לדוד" (תה' סא,א) - והעד, שהוא סמוך ופתוח התי"ו. וכן "על מחלת לענות" (תה' פח,א) - סמוך, מגזרת "כל מחלה" (מ"א ח,לז), כאשר אפרש; כי רבים פירשוהו מגזרת 'מחול'. וכן "אל הנחילות" (תה' הא,א); וכן "על השמינית" (תה' הא,א; יב,א), ויש אומרים: כלי שיש לו שמנה יתרים, כמו "בנבל עשור" (תה' לג,ב; קמד,ט). וכן "על הגתית" (תה' ח,א; פא,א; פד,א), ויש אומרים: מגזרת 'גת', כטעם "כדורך בגת" (יש' סג,ב); והגאון אמר (רס"ג תה' ח,א), כי זה השיר נתנו למשפחה הגתית, והם "בית עובד אדום הגתית" (ש"ב ו,י-יא). וכן "על אילת השחר" (תה' כב,א) - נועם כך וכך; ורבים אמרו (ראה רש"י): על כנסת ישראל; וטעם "אילת" - שהיא עורגת בלילה כאילת, עד עלות "השחר" הדומה לישועה. ורבי משה אמר, כי "אילת" - מגזרת "כגבר אין איל" (תה' פח,ה); והנכון - מה שהזכיר. וכן "להזכיר" (תה' לח,א; עא,א); גם כן "על ידותון" (תה' סב,א; עז,א), או: נתן המזמור לידותון. וכן "על שושנים" (תה' מה,א; סט,א) - תחלת השירה היתה. וכן "על עלמות" (תה' מו,א); והגאון ז"ל אמר (רס"ג תהלים שם) שהיא קול נעלם; ואין צרך. וכן "יונת אלם רחוקים" (תה' נו,א); ורוב המפרשים אמרו שהיא כנסת ישראל; ורבי משה אמר, שדמה עצמו ליונה שתדור בין אלומה רחוקה. וכן "אל תשחת" (תה' נז,א; ועוד) - על נועם "אל תשחת" - תחלת שיר. וכן "שושן עדות" (תה' סא,א). וכן "שיר למעלות" (תה' קבא,א) או "המעלות" (תה' קבא,א; ועוד). והגאון אמר (רס"ג תהלים שם), שהוא הפך "על עלמות" (תה' מו,א), כי זה ינגודו בקול נעלה וגבוה; על כן שירי המעלות קטנים. וחכמינו ז"ל אמרו (ראה משנה סוכה ה,ד), כי חמש עשרה מעלות היו במקדש, וכנגדם עשה שירים.

ראב"ע - הפירוש האחר

(מן הפירוש האחר שרד רק קטע זעיר (א.א.ב-ה) יחד עם ההקדמה, ולכן הדפסנוהו כאן.)

הבא. אשר תדפנו רוח - ואינו; והרוח לא תוכל לנדוף העץ השתול. והטעם: כי השם יציל הצדיק מצרותיו. (זה) על. יקומו - כמו "וקם לו" (וי' כז,ט); לא יוכלו לעמוד ביום המשפט לעתיד לבא; או: לא יעמדו במקום המשפט. ויהיה וחסאים בעדת צדיקים בטעם כפול, כמשפט. (ו) כי יודע - כל החלקים וחלקי החלקים, השם שבראם הוא ידעם לבדו, ואין נבאר יוכל לדעתם באמת; רק טעם כי יודע - רמז כי היודע השם אז יעמוד, ודעת השם תעמידנו לנצח; או על דרך משל - בדרך מלך, כי המלך יעשה טוב לאשר יכיר, ולא יכיר כי אם מי שיכירנו. והנה ודרך רשעים תאבד - הפך כי יודע יי'.

ב (א) למה רגשו גוים - דברי אחד מהמשרורים הנביאים, על דוד או על המשיח. ומלת רגשו - התחברו, כמו "מרגשת פועלי און" (תה' סד,ג). (ז) אמר, שמלת רגשו - כמו "המוין" (יש' יג,ד) ו"קול שאון" (שם), וכן פירש "מרגשת", גם "בית (בנוסחנו: בבית) אלהים נחלך ברגש" (תה' נה,טו); גם הוא נכון בעבור ולאומים יהגו ריק. אם זה על המשיח - הנה הוא על גוג ומגוג, ואם על דוד - הוא על הגוים שהיו סביבות ירושלים שנלחמו עמו, כמו ארמים ואדום ופלשתים ועמלק (ראה ש"ב ח). (ב) יתיצבו. ורזנים - הם השרים, כמו "מחתת רזון" (מש' יד,כח). נוסדו - ישימו יסוד למעשיהם, לקשור על יי' ועל משיחו. ורבים אמרו, שהמלה מגזרת 'סוד'; והראשון הוא הנכון, כי הוא מבנין 'פעל'. (ג) ננתקה - והם אומרים זה אל זה, או חושבים. מוסרותימו - משפטי אלוה ומשפטי המלוכה; והנה המשפטים דומים לעבדות שישמו בצואר השור עד שיחרשו. (ד) יושב. ישחק - דרך משל, והטעם, שישמם ללעג ולשחוק. וטעם יושב בשמים - בעבור "מלכי ארץ" (לעיל, א); והם כלם ברשות שמים. (ה) אז - יש אומר, כי ידבר - כמו יאבד (ראה מ"ב יא,א ודה"ב כב,י).

א (א) אשרי - מלת אשרי, אעפ"י שאיננה שם ולא פועל, היא מגזרת "אשרוני בנות" (בר' לג), ולא תמצא בלא יו"ד - סימן לשון רבים - שלא תתערב עם מלת 'אשר'. ורשעים פחותים מחטאים; והנה הטעם: שלא הלך בעצתם, ואפילו בדרך שיעמדו החטאים לא עמד, ואפילו במושב ליצים - הם הלעגנים, כמו "אם ללצים הוא יליץ" (מש' ג,לד). וחכמים אמרו (ע"ז יח,עב), כי אם הלך סופו לעמוד, ואם עמד סופו לשבת; גם הוא נכון. וטעם זה הכתוב - כדברי משה על התורה, ותחלת התורה ייחוד השם "בשבתך בבייתך ובכלתך בדרך ובשבתך ובקומך" (דב' יז,א). והנה טעם הליכה בעצת רשעים - לעשות כמעשיהם. ובדרך חטאים לא עמד - כאדם שחושב איזה דרך ילך. ולא יושב - לשמוע דבר לעג. (ב) כי - אין לו חפץ אפילו בדברי העולם, כי אם בתורת השם, לעשות ככתוב בה, כי היא תענוגו. ובתורתו יהגה - וזאת המלה תמצא על הלשון ועל הלב, כמו "לא יהגו בגרונם" (תה' קטו,ז); "והגיון לבי לפניך" (תה' יט,טו); על כן מלת לילה. (ג) והיה פלגי מים - מגזרת חלקים שיצאו מהנהר, וכן "נהר פלגיו" (תה' מו,ה). ואמר פלגי מים, כי הם רבים. וטעם אשר פריו - שיפתח לבו להבין דברי אמת וסוד נפשו, שהוא הפרי. ועליו לא יבול - לא ימחה שמו. ויש אומרים, כי השם יתן לו זרע בעתו; ועליו לא יבול - רמז להונו. וכל אשר יעשה יצליח - שב אל "אשרי האיש" (לעיל,א), וכמוהו: "ברוך יי' שלא נתנו טרף לשנאים" (תה' קכד,ו). ורבי משה אמר, כי כל אשר יעשה - לכל סעיף שילקח ממנו. (ד) לא - הנה פירש טעם "אשרי האיש" (לעיל,א), כי הרשעים, ואם פרחו כעשב, בבא עליהם הצרה פתאם יאבדו; ואם עמדו הם, לא יעמדו בניהם, שהם חשוכים כמוהם. והנה הדבק בשם, נפשו היא שבעה כעץ השתול על המים (ראה לעיל,ג); והנפש הרחוקה ממנו - לעולם רעבה בעולם הזה, ואף כי בעולם